

BENDROJI PRIDĖTINĖ VERTĖ IR PAJAMOS ŽEMĖS ŪKYJE

GROSS VALUE ADDED AND INCOME IN AGRICULTURE

Birutė STANKAITYTĖ

LAEI Informacijos sisteminimo ir leidybos skyriaus specialistė, birute@laei.lt

Straipsnyje nagrinėjami bendrosios pridėtinės vertės ir pajamų vienam sąlyginiam darbuotojui pokyčiai 2005–2009 metų laikotarpiu. Skaičiavimai atlikti pagal žemės ūkio ekonominių sąskaitų metodiką.

Vienas svarbiausių žemės ūkio sektorių charakterizuojančių rodiklių – bendroji pridėtinė vertė, kuri 2009 metais sudarė 2242,0 mln. Lt, t. y. buvo 12,3 proc. mažesnė nei 2008-aisiais.

Išankstiniais Eurostato skaičiavimais, dėl sumažėjusių žemės ūkio produkcijos supirkimo kainų 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, ES šalyse žemės ūkio veiklos pajamos vienam sąlyginiam darbuotojui sumažėjo 11,6 proc., Lietuvoje – 16,4 proc.

Raktažodžiai: žemės ūkio ekonominės sąskaitos, bendroji pridėtinė vertė, pajamos vienam sąlyginiam darbuotojui.

IVADAS

Kadangi visos ES valstybės privalo laikytis bendrosios žemės ūkio politikos nuostatų, yra sukurta ir įdiegta keletas žemės ūkio būklės vertinimo ir stebėsenos sistemų, kurios leidžia tarpusavyje lyginti atskirų valstybių žemės ūkio veiklos rezultatus. Viena iš tokių sistemų yra Žemės ūkio ekonominės sąskaitos (ŽŪES), kurios rodiklius kasmet skaičiuoja kiekviena ES šalis ir teikia Eurostatui. Pagrindinė ŽŪES paskirtis – apskaičiuoti ir analizuoti šalies žemės ūkyje per metus sukurtą pridėtinę vertę, žemės ūkio subjektų pajamas iš žemės ūkio veiklos.

2009 metais žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje ir žuvininkystėje buvo sukurta 4,2 proc. šalies bendrosios pridėtinės vertės – 0,2 proc. punkto mažiau nei 2008 metais ir 0,6 proc. punkto – nei 2005 metais. Šalies ekonomikoje žemės ūkis užima septintąją vietą po apdirbamosios gamybos, didmeninės ir mažmeninės prekybos, transporto, sandėliavimo ir ryšių, nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos veiklos, statybos, viešojo valdymo ir gynybos, privalomojo socialinio draudimo.

Tyrimo objektas – bendroji pridėtinė vertė ir pajamos žemės ūkyje.

Tyrimo tikslas – nustatyti bendrosios pridėtinės vertės ir pajamų vienam sąlyginiam darbuotojui (SD) pokyčius 2005–2009 metų laikotarpiu, nurodyti jų priežastis.

Tyrimo uždaviniai: nustatyti žemės ūkio bendrosios produkcijos, tarpinio vartojimo išlaidų, pridėtinės vertės pokyčius Lietuvoje ir palyginti su kitų Baltijos šalių pokyčiais; išanalizuoti pajamų iš žemės ūkio veiklos vienam SD pokyčius ES šalyse.

Tyrimo metodika. Žemės ūkio bendrosios produkcijos, tarpinio vartojimo išlaidų ir bendrosios pridėtinės vertės 2005–2009 metais pokyčiai tyrime skaičiuojami pagal ŽŪES metodiką, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Žemės ūkio ministerijos, Eurostato ir kitų šaltinių duomenimis. Atliekant tyrimą, naudoti statistinių duomenų sisteminimo, palyginamosios analizės ir grafinio vaizdavimo metodai.

TYRIMO REZULTATAI

Žemės ūkio bendrosios produkcijos vertė ir jos pokyčiai. Žemės ūkio ir papildomos veiklos produkcija bazinėmis einamųjų metų kainomis (įskaitant subsidijas gamybai ir atėmus mokesčius) 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, sumažėjo 16,2 proc. Tai lėmė sumažėjusi žemės ūkio produkcija: augalininkystės – 17,1 proc., gyvulininkystės – 18,9 proc. Žemės ūkio produkcijos vertės mažėjimą lėmė 22,0 proc. sumažėjusios žemės ūkio produktų supirkimo kainos (augalininkystės – 30,9 proc., gyvulininkystės – 16,9 proc.). Subsidijos gamybai 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, padidėjo 3,7 proc.

1 lentelė / Table 1

Žemės ūkio bendroji produkcija, tarpinio vartojimo išlaidos ir pridėtinė vertė 2005–2009 metais (faktinėmis kainomis), mln. Lt [2–4; 6]
Agricultural output, intermediate consumption and gross value added in 2005–2009, at current prices, mill. Lt

Rodikliai / Indicators	2005	2006	2007	2008	2009*	2009, palyginti su compared to 2005, %	2009, palyginti su compared to 2008, %
Žemės ūkio produkcija: <i>Agricultural output:</i>	5345	5317	6791	7557	6272	117,3	83,0
augalininkystė / <i>crop output</i>	2735	2429	3960	4276	3546	129,7	82,9
gyvulininkystė / <i>animal output</i>	2590	2775	2831	3113	2524	97,5	81,1
aptarnaujanti veikla <i>agricultural services</i>	70	113	98	168	202	288,6	120,2
Papildoma veikla <i>Non-agricultural activity</i>	219	251	286	391	391	178,5	100,0
Žemės ūkio ir papildomos veiklos produkcija / <i>Output of the agri- cultural industry</i>	5614	5568	7175	7948	6662	118,7	83,8
Tarpinio vartojimo išlaidos <i>Intermediate consumption</i>	3526	3650	4521	5391	4420	125,4	82,0
Bendroji pridėtinė vertė <i>Gross value added</i>	2088	1918	2654	2556	2242	107,4	87,7
Pagrindinio kapitalo suvartojimas <i>Consumption of fixed capital</i>	501	558	665	739	754	150,5	102,0
Grynoji pridėtinė vertė <i>Net value added</i>	1578	1360	1989	1817	1487	94,2	81,8
Vienam SD žemės ūkyje sukurta grynoji pridėtinė vertė, Lt / <i>Net value added per AWU, Lt</i>	9090	8203	12589	12041	10095	111,1	83,8
Grynosios verslo pajamos <i>Entrepreneurial income</i>	1131	891	1366	1284	862	76,2	67,1
Subsidijos (tiesioginės išmokos) <i>Subsidies (direct payments)</i>	789	980	915	1088	1128	143,0	103,7

* Išankstiniai duomenys / *Preliminary data.*

2009 metais augalininkystės produkcijos vertės mažėjimą lėmė nukritusios žemės ūkio produktų supirkimo kainos (30,9 proc.), nors gamybos apimtys išaugo (9,9 proc.).

Didžiausią bendrosios žemės ūkio produkcijos vertės dalį 2009 metais sudarė grūdiniai augalai (22,2 proc.), jų vertė, palyginti su 2008-aisiais, sumažėjo 24,9 proc. Gautas didesnės daugumos grūdinių augalų derlius: kviečių – 21,9 proc., avižų – 9,8 proc., rugių – 1,5 proc., tačiau sumažėjo miežių derlius – 11,6 proc. Buvo mažesnės supirkimo kainos: rugių – 46,6 proc., avižų – 44,6 proc., miežių – 42,3 proc., kviečių – 37,5 proc.

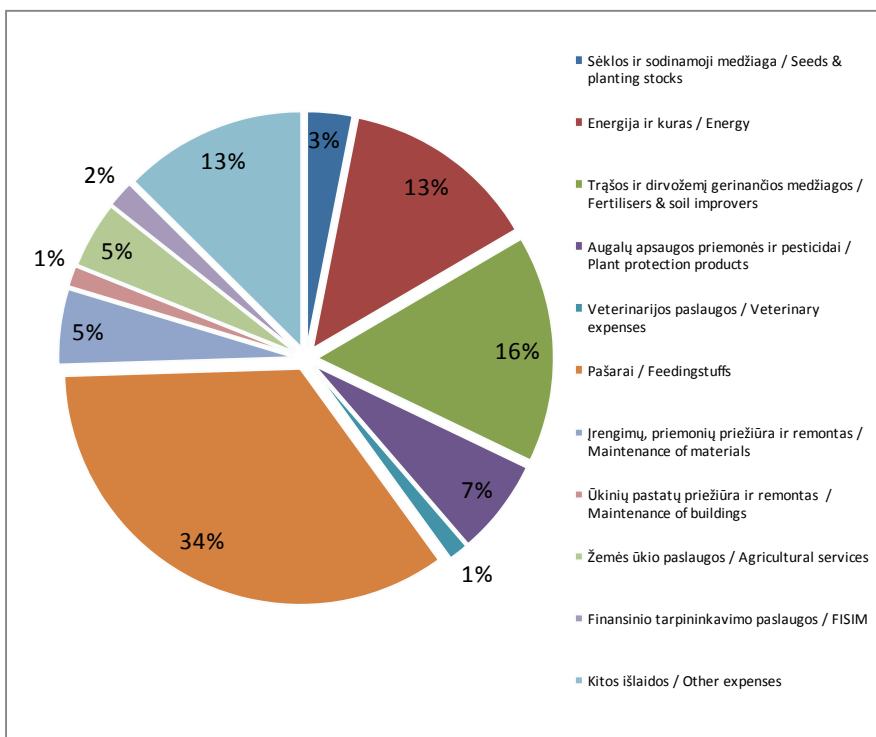
Techninių augalų produkcijos vertė išaugo 7,3 proc. Padidėjo techninių augalų gamybos apimtys (43,0 proc.), tačiau sumažėjo supirkimo kainos (23,6 proc.). Aliejinių augalų produkcijos vertė padidėjo 1,4 proc. (nors supirkimo kainos ir sumažėjo 26,9 proc., gamybos apimtys išaugo 36,4 proc.), ankštinių augalų – 7,0 proc. (gamybos apimtys padidėjo 37,6 proc., supirkimo kainos sumažėjo 31,7 proc.), o cukrinių runkelių – 54,2 proc. (gamybos apimtys padidėjo 97,0 proc., supirkimo kainos sumažėjo 16,5 proc.). Dėl 23,9 proc. sumažėjusių daržovių ir 24,8 proc. – bulvių kainų jų produkcijos vertė atitinkamai sumažėjo 24,8 proc. ir 32,4 proc. Vaisių produkcijos vertė sumažėjo 51,0 proc., nes gautas 25,0 proc. mažesnis derlius, o kainos nukrito 23,2 proc.

Gyvulininkystės produkcijos vertė 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, sumažėjo dėl sumažėjusių gamybos apimčių (8,1 proc.) ir supirkimo kainų (16,9 proc.). Auginamų gyvulių vertė atitinkamai sudarė 21,0 proc. bendrosios žemės ūkio produkcijos vertės ir sumažėjo 16,0 proc. dėl gamybos apimtys mažėjimo (11,3 proc.) ir mažesnių supirkimo kainų (9,4 proc.): kiaulių – 24,2 proc., paukščių – 12,0 proc., avių ir ožkų – 8,4 proc., galvijų – 7,0 proc. Pieno gamyba užėmė trečiąją vietą (po grūdų ir gyvulių), jos dalis sudarė 18,8 proc. bendrosios žemės ūkio produkcijos vertės. Dėl gamybos apimtys mažėjimo (6,5 proc.) ir nukritusių natūralaus pieno supirkimo kainų (28,5 proc.) pieno produkcijos vertė 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, sumažėjo 24,5 proc.

Nuo 2005 metų žemės ūkio ir papildomos veiklos produkcijos vertė kito netolygiai. 2009 metais ji, palyginti su 2008-aisiais, sumažėjo 16,2 proc., o palyginti su 2005-aisiais, buvo didesnė 18,7 proc. Šios produkcijos vertės augimui turėjo įtakos už pasėlius ir gyvulius mokėtos tiesioginės išmokos, skatinusios didinti gamybos apimtis, o mažėjimui – mažėjančios produkcijos supirkimo kainos.

2005–2008 metais (išskyrus 2006 m.) augalininkystės produkcijos gamybos apimtys didėjo (2006 m. dėl nepalankių oro sąlygų augalų derlingumas buvo daugiau kaip trečdaliu mažesnis). 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, augalininkystės produkcijos vertė sumažėjo 17,1 proc. (palyginti su 2005 m., padidėjo 29,7 proc.). Gyvulininkystės produkcijos gamybos apimtys 2005–2008 metų laikotarpiu turėjo tendenciją didėti (tik 2007 m. sumažėjo 0,3 proc.). 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, dėl mažesnių supirkimo kainų jos vertė sumažėjo 18,9 proc., palyginti su 2005-aisiais – 2,5 proc.

Tarpinio vartojimo išlaidos ir jų pokyčiai. Žemdirbių ūkinės veiklos pelningumui lemiamos įtakos turi žemės ūkio produkcijos pardavimo ir gamybos priemonių įsigijimo kainos. Tarpinio vartojimo išlaidų žemės ūkio produkcijai pagaminti dalis 2009 metais sudarė 66,0 proc., 2008-aisiais – 68,0 proc. bendrosios žemės ūkio produkcijos. Didžiausią tarpinio vartojimo išlaidų dalį sudarė išlaidos pašarams – 34,5 proc., trąšoms ir dirvožemį gerinančioms medžiagoms – 15,6 proc., energijai – 13,5 proc. 2009 metais tarpinio vartojimo išlaidos, palyginti su 2008-aisiais, sumažėjo 18,0 proc. Pagrindinė to priežastis – mažesnės žemės ūkio išteklių kainos. Trąšos atpigo 27,7 proc., energija (elektra, dujos, kiti degalai ir kuras) – 24,5 proc., pašarai – 16,5 proc., žemės ūkio pastatų priežiūra ir remontas – 14,6 proc., sėklos – 9,0 proc.

1 pav. Tarpinio vartojimo išlaidų struktūra 2009 metais [4; 6]
 Figure 1. Structure of intermediate consumption in 2009

Iš žemės ūkio produkcijos vertės (bazinėmis kainomis) atėmus tarpinio vartojimo išlaidas, gaunama bendroji pridėtinė vertė. 2009 metais ji sudarė 2242,0 mln. Lt, t. y. buvo 12,3 proc. mažesnė nei 2008-aisiais. Iš bendrosios pridėtinės vertės atėmus pagrindinio kapitalo nusidėvėjimą, gamybos mokesčius ir pridėjus subsidijas gamybai, apskaičiuojama grynoji pridėtinė vertė. Ji 2009 metais buvo 1487,0 mln. Lt, 18,2 proc. mažesnė nei prieš metus. Iš grynosios pridėtinės vertės atėmus samdomų darbuotojų darbo užmokestį, sumokėtą nuomą ir palūkanas bei pridėjus gautas palūkanas, gaunamos grynosios žemės ūkio subjektų pajamos. Jos 2009 metais buvo 862,0 mln. Lt, 32,9 proc. mažesnės nei 2008-aisiais.

Vienam SD Lietuvoje 2009 metais buvo sukurta 10095 Lt grynosios pridėtinės vertės, 2008 metais – 12041 Lt, 2007 metais – 12589 Lt, 2006-aisiais – 8203 Lt.

Tyrimo metu atliktas palyginimas – išanalizuoti trijų Baltijos šalių 2008 ir 2009 metų ŽŪES skaičiavimų rezultatai (faktinėmis kainomis) (2 lentelė). Žemės ūkio ir papildomos veiklos produkcijos vertė 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, sumažėjo visose Baltijos šalyse: Lietuvoje – 16,2 proc., Estijoje – 16,5 proc., Latvijoje – 20,9 proc. Atitinkamai sumažėjo ir bendroji pridėtinė vertė – 12,3 proc., 24,8 proc., 34,8 proc. Lietuvos ir Latvijos žemės ūkio produktų gamybos apimtys išaugo (atitinkamai 1,8 proc. ir 0,2 proc.), o Estijoje – sumažėjo (2,8 proc.). Produkcijos vertės mažėjimą Baltijos šalyse lėmė mažesnės supirkimo kainos (atitinkamai 22,1 proc., 22,4 proc., 21,2 proc.).

Augalininkystės produkcijos gamybos apimtys 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, Lietuvoje, kaip jau minėta, išaugo 9,9 proc., o sumažėjo Estijoje – 4,2 proc. ir Latvijoje – 1,1 proc. Augalininkystės produkcijos supirkimo kainos sumažėjo visose Baltijos šalyse: Lietuvoje – 30,9 proc., Estijoje – 26,0 proc. ir Latvijoje – 20,7 proc. Gyvulininkystės produkcijos gamyba nežymiai padidėjo Latvijoje – 1,9 proc., tačiau sumažėjo Lietuvoje ir Estijoje – atitinkamai 8,1 proc. ir 1,8 proc. Gyvulininkystės produkcijos supirkimo kainos sumažėjo visose trijose šalyse: Lietuvoje – 16,9 proc., Estijoje – 20,6 proc., Latvijoje – 21,6 proc.

2 lentelė / Table 2

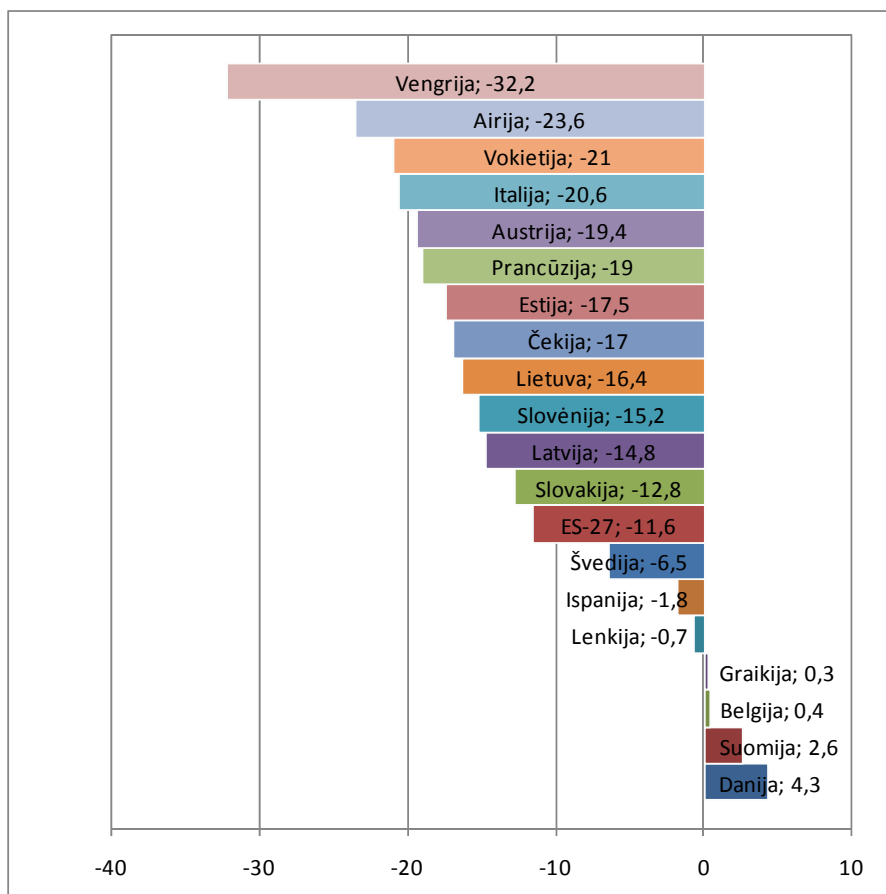
Žemės ūkio bendroji produkcija, tarpinio vartojimo išlaidos ir pridėtinė vertė
Baltijos šalyse 2008 ir 2009 metais (faktinėmis kainomis) [2]
*Agricultural output, intermediate consumption and gross value added
in the Baltic States in 2008 and 2009, at current prices*

Rodikliai <i>Indicators</i>	Lietuva / Lithuania			Estija / Estonia			Latvija / Latvia		
	2008	2009*	2009, palyginti su compared to 2008, %	2008	2009*	2009, palyginti su compared to 2008, %	2008	2009*	2009, palyginti su compared to 2008, %
Mln. eurų / Mill. EUR									
Žemės ūkio ir papildomos veiklos produkcija <i>Output of the agricultural industry</i>	2302	1929	83,8	668	558	83,5	1044	826	79,1
augalininkystė <i>crop output</i>	1239	1027	82,9	250	211	84,4	540	411	76,1
gyvulininkystė <i>animal output</i>	901	731	81,1	342	271	79,2	403	329	81,6
Tarpinio vartojimo išlaidos <i>Intermediate consumption</i>	1562	1280	81,9	446	391	87,7	748	633	84,6
Bendroji pridėtinė vertė <i>Gross value added</i>	740	649	87,7	222	167	75,2	296	193	65,2
Vienam SD žemės ūkyje sukurta grynoji pridėtinė vertė, eurai <i>Net value added per AWU, EUR</i>	3487	2924	83,9	4253	3130	73,6	2075	1127	54,3
Proc. / Per cent									
Tarpinio vartojimo išlaidų dalis <i>Share of intermediate con- sumption in the output of the agricultural industry</i>	68	66	x	67	70	x	72	77	x
Bendrosios pridėtinės vertės dalis <i>Share of gross value added in the output of the agricul- tural industry</i>	32	34	x	33	30	x	28	23	x

* Išankstiniai duomenys / Preliminary data.

Tarpinio vartojimo išlaidų dalis bendrosios žemės ūkio produkcijos vertėje – rodiklis, nurodantis žemės ūkio produkcijos gamybos efektyvumo ir konkurencingumo lygį. Mažiausia tarpinio vartojimo išlaidų dalis 2009 metais tarp Baltijos šalių buvo Lietuvoje (66,0 proc.). Bendroji pridėtinė vertė 2009 metais Lietuvoje sumažėjo 12,3 proc., Estijoje – 24,8 proc., Latvijoje – 34,8 proc. Pridėtinės vertės, tenkančios vienam SD žemės ūkyje, sukūrta: Estijoje – 3130 eurų, Lietuvoje – 2924 eurai, Latvijoje – 1127 eurai.

2009 metais Lietuvos žemdirbiams skirta 238,7 mln. eurų subsidijų (tiesioginių išmokų), Latvijos – 51,7mln. eurų, Estijos – 10,2 mln. eurų.

2 pav. Pajamų iš žemės ūkio veiklos vienam sąlyginiam darbuotojui pokytis per 2009 metus kai kuriose ES šalyse, proc. [7]

Figure 2. Change in agricultural income per annual work unit in some EU countries in 2009, %

Išankstiniais Eurostato skaičiavimais, dėl sumažėjusių žemės ūkio produkcijos supirkimo kainų ES-27 šalyse 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, vienam SD pajamos iš žemės ūkio veiklos sumažėjo 11,6 proc. Didžiausias sumažėjimas užfiksuotas Vengrijoje, Airijoje, Vokietijoje ir Italijoje, o padidėjimas – Danijoje, Suomijoje, Belgijoje ir Graikijoje (2 pav.).

IŠVADOS

Dėl sumažėjusios žemės ūkio produkcijos ir mažesnių žemės ūkio produktų supirkimo kainų žemės ūkio ir papildomos veiklos produkcijos vertė Lietuvoje 2009 metais, palyginti su 2005-aisiais, išaugo 18,7 proc. 2009 metais tarpinio vartojimo išlaidos, palyginti su 2008-aisiais, sumažėjo 18,1 proc. daugiausia dėl mažesnių žemės ūkio išteklių kainų. Bendroji pridėtinė vertė 2009 metais sudarė 2242,0 mln. Lt, t. y. buvo 12,3 proc. mažesnė nei 2008-aisiais, o grynoji pridėtinė vertė – 1487,0 mln. Lt, 18,2 proc. mažesnė nei prieš metus.

Dėl mažesnių supirkimo kainų žemės ūkio ir papildomos veiklos produkcijos vertė 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, sumažėjo visose Baltijos šalyse: Lietuvoje – 16,2 proc., Estijoje – 16,5 proc., Latvijoje – 20,9 proc. Tarpinio vartojimo išlaidų dalis žemės ūkio bendrojoje produkcijoje 2009 metais, palyginti su 2008 metais, Lietuvoje sumažėjo 2,0 proc. punktais, o Estijoje ir Latvijoje padidėjo atitinkamai 3,0 ir 5,0 proc. punktais. Bendroji pridėtinė vertė 2009 metais Estijoje sumažėjo 24,8 proc., Latvijoje – 34,8 proc.

ES-27 šalyse 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, žemės ūkio veiklos pajamos vienam SD sumažėjo 11,6 proc., o Lietuvoje – 16,4 proc.

Literatūra

1. *Europos Komisijos 2008 m. kovo 7 d. reglamentas* (EB) Nr. 212/2008, iš dalies keičiantis Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 138/2004 dėl žemės ūkio ekonominių sąskaitų Bendrijoje I priedą.
2. *Eurostato duomenų bazė*. [interaktyvus]. Europos Komisija, 2010 [žiūrėta 2010 m. gegužės 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>>.
3. *Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2008*. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2009, 198 p. ISSN 2029-4980.
4. *Lietuvos žemės ūkis 2009*. Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV, 2010, 90 p. ISSN 1648 - 0368.
5. *Manual of economic accounts for agriculture and forestry EAA/EAF 97* (Rev. 1. 1). European Communities, Luxembourg, 2000. ISBN 92-828-2996-0.
6. *Statistikos departamento duomenų bazė*. [interaktyvus]. Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV, 2010 [žiūrėta 2010 m. gegužės 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt>>.
7. OLSEN, O. EU agricultural income down 11.6 % in 2009 [interaktyvus]. *Europos Bendrijos statistikos organizacijos informacija „Statistics in focus“*, 2010 [žiūrėta 2010 m. liepos 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-SF-10-018>.
8. *Žemės ūkio ekonominės sąskaitos 1995–2006*. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2008, 104 p. ISBN 978-9955-481-17-1.

Summary

The paper deals with the changes in gross value added and agricultural income per annual working unit in 2005–2009. The results were calculated according to the methodology of economic accounts for agriculture and forestry.

Gross value added as one of the most important indicators representing the agricultural sector totalled to 2242.0 mill. Lt in 2009 or was by 12.3% lower than in 2008.

According to preliminary Eurostat data, due to lower purchase prices of agricultural products in 2009 as compared to 2008, agricultural income per annual working unit in the EU countries decreased by 11.6% and in Lithuania went down by 16.4%.

Keywords: *economic accounts for agriculture, gross value added, agricultural income per annual working unit.*